

Přednáškové cykly o archeologii z let 1940 a 1941. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu

Miloš Hlava

1. Úvodem...

Popularizace (nejen) výsledků činnosti oborových institucí i jednotlivců je dnes rozmanitá. Patří k ní především přednášky, výstavy (včetně komentovaných prohlídek) a knihy určené primárně široké veřejnosti, ale také třeba naučné stezky, exkurze na naleziště či na probíhající terénní výzkumy, filmové dokumenty, televizní či rozhlasové reportáže, rozhovory a diskuse, nebo dokonce divadelní hry. A moderní technologie umožňují navíc řadu dalších způsobů prezentací, o nichž se před pouhými třiceti lety v podstatě ani nesnilo.¹

Jednou z oborových aktivit směřovaných k veřejnosti jsou odnepaměti přednášky, jež mají za úkol seznamovat obecnost přístupnou formou s různými tématy. Dnes jsou nedílnou součástí aktivit jakékoliv instituce, jež se v archeologii pohybuje, či také aktivních jednotlivců bez institucionálního zájmu. Dodejme, že zřejmě první veřejnou prezentaci tohoto typu pro širokou veřejnost v Čechách má na svědomí František Petera Rohoznický, který 25. února 1872 vystoupil v Občanské besedě v Libni (tehdy u Prahy) s přednáškou *o pohanských pohřebištích v Čechách a obzvláště v Libni*, přičemž výklad doprovázel ukázkami svých nálezů (*Sklenář 2018*, 108; *týž 2020*, 188).

Organizačně náročnější jsou tematické přednáškové cykly s ucelenou koncepcí, které se výrazně liší od přednášek pronášených samostatně při nejrůznějších příležitostech. Přípravě a průběhu tří takových cyklů z protektorátních let 1940 a 1941 je věnován tento článek, který je založen takřka výhradně na dobové úřední korespondenci uložené (především) v Národním archivu (fond Ministerstvo školství) a Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky, v. v. i. (fond Státní archeologický ústav). Je vhodné poznamenat, že soubory dochovaných (resp. identifikovaných) archiválií k jednotlivým přednáškovým cyklům jsou poněkud nevyvážené. Nejvíce pramenů je k dispozici k prvnímu z cyklů, naopak k druhému přednáškovému cyklu je k dispozici velmi málo dokumentů. V dosavadní literatuře byly tyto cykly prozatím jen stručně zmíněny, a to mj. v souvislosti se záměrem vytvořit s jejich pomocí náhradu za univerzitní přednášky pro studenty archeologie po uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939 (*Starcová 2019*, 68; *táž 2023*, 385; *Hlava 2022b*, 72, pozn. 12; *týž 2023a*, 95).

2. První cyklus: březen–červen 1940

Přednášky pro veřejnost byly standardní součástí náplně činnosti Státního archeologického ústavu prakticky od jeho vzniku v letech 1918–1920, třebaže v programových tezích Lubora Niederla z let 1918 a 1919 explicitně nefigurovaly (viz *Hlava 2022a*, 61–65 – Příloha 1, 2 se zmínkami o kurzech pro výchovu odborných sil). Během meziválečných dvou desetiletí je však příležitostně pronášeli všichni z odborných zaměstnanců instituce. A když Jaroslav Böhm na počátku roku 1940 souhrnně definoval budoucí úkoly Archeologického ústavu² pod svým vedením, na popularizaci výsledků jeho činnosti nezapomněl.

1 Použité zkratky: Archiv NM – Archiv Národního muzea; MÚA AV ČR – Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.; NA – Národní archiv; fond RNM – fond Registratura Národního muzea; čj. – číslo jednací; fol. – folio; inv. č. – inventární číslo. Pravopis dobových textů (především interpunkce) byl upraven jen v nezbytných případech.

2 Název meziválečného Státního archeologického ústavu byl v září 1939 změněn z popudu Úřadu říšského protektora v Archeologický ústav (text tuto změnu reflektuje).

Přednáškové cykly měly tvořit jedno z polí působnosti instituce a podle Böhmovy představy měly být organizovány pravidelně jednou až dvakrát za rok. Již tehdy avizoval, že se v brzké době uskuteční přednáškový cyklus *Pravěké dějiny Čech a Moravy*, organizovaný ve spolupráci s Národním muzeem. Zároveň také upozorňoval, že na podzim 1940 proběhne další přednáškový cyklus věnovaný pravěkým hradištím („cyklus o pravěkých pevnostech“) (Hlava 2017, 36 – Příloha 2).

Je tudíž zjevné, že přednáškové cykly, jež jsou námětem tohoto článku, se nezrodily jako *ad hoc* příležitostná akce, ale byly součástí dlouhodobějšího koncepčního záměru. Dochované prameny bohužel neumožňují sledovat jejich genezi. Jisté zato je, že při nich od počátku spojily své síly Archeologický ústav a Národní muzeum, resp. jeho prehistorické oddělení.

Lze se jen dohadovat, že obsah prvního přednáškového cyklu *Pravěké dějiny Čech a Moravy* byl na počátku roku 1940 pouze v hrubých rysech načrtnut a předběžně dohodnut s jednotlivými přednášejícími, avšak k stanovení konkrétní náplně přednášek (a jejich zaměření) došlo teprve někdy během druhé poloviny února. Dne 12. února 1940 Jaroslav Böhm (ředitel Archeologického ústavu) a Jiří Neustupný (vedoucí prehistorického oddělení Národního muzea) společně žádali pražské Policejní ředitelství o povolení deseti přednášek tohoto cyklu a sdělovali nejen jejich názvy, ale souhrnně také jména přednášejících. Výčet názvů (a témat) přednášek, který uvedli, se ovšem lišil od programu, který byl nakonec uskutečněn. Jednotlivé přednášky měly mít totiž původně tyto názvy: *Diluviální příroda a první lidé, Rolníci mladší doby kamenné, Cizinci mladší doby kamenné, Počátky doby bronzové, Lid polí popelnicových, Květ českého hallstattu, Keltové, Germáni, Počátky Slovanů, Kultura říše velkomoravské a doby knížecí* (srv. Příloha 1). Böhm s Neustupným avizovali, že v případě velkého zájmu budou jednotlivé přednášky opakovány. A také sdělovali, že písemné verze přednášek, jež měly být doprovázeny promítáním obrázků, budou předloženy Policejnímu ředitelství.³

Jaroslav Böhm s Jiřím Neustupným kupodivu nečekali na oficiální potvrzení žádosti a již 13. února 1940 rozeslali redakcím všech pražských novin informaci o zamýšleném přednáškovém cyklu se žádostí o zveřejnění. Zájemci se museli do 24. února 1940 přihlásit (tj. registrovat) v Archeologickém ústavu a také uhradit účastnický poplatek 30 korun.⁴ Oznámení o plánovaném přednáškovém cyklu byla poté ve dnech 14. a 15. února 1940 rozeslána na více než 100 vytipovaných adres.⁵ Úřední povolení pražského Policejního ředitelství bylo uděleno sice bez průtahů, avšak teprve poté, 16. února 1940. Přednášky měly probíhat v pravidelném týdenním rytmu od 1. března do 14. května 1940, avšak tento časový plán nakonec nebyl dodržen. Jak Böhm s Neustupným předjímal, stanovenou podmínkou bylo včasné předložení textů přednášek pražskému Policejnímu ředitelství, a to včetně diapozitivů, které měly doprovázet mluvené slovo.⁶

Do 29. února 1940 se do přednáškového cyklu přihlásilo 43 osob. Mezi zájemci nechyběli příležitostní spolupracovníci Archeologického ústavu či Národního muzea – namátkou Olga Barvířová (působící v okolí Jílového u Prahy; na jaře 1940 byla jmenována jednatelkou Archeologického ústavu), Alois Jeništa (provádějící terénní výzkumy v Praze a okolí) či Václav Vlk (bývalý správce muzea v Piešťanech

3 Koncept dopisu J. Böhma a J. Neustupného Policejnímu ředitelství v Praze, 12. února 1940 (žádost byla oficiálně přijata teprve 13. února 1940); MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99. Koncept je zaznamenán na úředním tiskopisu Archeologického ústavu a byl do konečné podoby upraven Jaroslavem Böhmem. Ten byl tudíž nepochybně iniciátorem myšlenky a hlavním organizátorem.

4 Koncept dopisu Archeologického ústavu redakcím pražských novin (se zněním zprávy), 13. února 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99. Prehistorické oddělení Národního muzea poté 22. února 1940 poslalo obdobné oznámení ještě redakcím *Venkova a Večera*. Viz kopie dopisů prehistorického oddělení Národního muzea (J. Neustupný) redakcím *Venkova a Večera*, 22. února 1940; Archiv NM, fond RNM, karton 149, složka IX/R.

5 Dne 14. února 1940 bylo rozesláno 65 pozvánek, o den později dalších 40 pozvánek. Soupis adres, na něž byly pozvánky zaslány, není dochován. Záznam k č. 776/40; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99.

6 Dopis (vyplněný tiskopis) Policejního ředitelství v Praze Archeologickému ústavu, 16. února 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99 (dopis byl doručen teprve 21. února 1940).

na Slovensku a od roku 1935 jeden z tamějších jednatelů Státního archeologického ústavu) s manželkou. Přednášky však chtěli navštěvovat také třeba Jan Eisner (bývalý státní konzervátor, působící v letech 1920–1936 ve službách Státního archeologického ústavu na Slovensku), Rudolf Hlubinka (úředník pražského magistrátu angažující se v ochraně památek), Ješek Hofman (v meziválečných letech činný v památkových úředních strukturách na Slovensku), Václav Wagner (tehdy přednosta Památkového úřadu pro Čechy) či pozdější litoměřický biskup (a také politický vězeň poúnorového režimu) Štěpán Trochta. V řadách přihlášených nechyběla Josefina Kollmannová, absolventka Německé univerzity v Praze (ovšem ovládající dokonale češtinu), jež tehdy pobývala v Praze kvůli rešerším o nalezištích prováděným pro Úřad pro pravěk (*Amt für Vorgeschichte*), centrální úřad archeologické památkové péče v Říšské župě Sudety, v němž byla od roku 1939 zaměstnána (k její účasti na přednáškovém cyklu viz *Hlava 2024*, 70, 74 – Příloha 2). A přihlášku podal také Lothar Zotz, od září 1939 vedoucí Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou (*Institut für Ur-, Vor- und Frühgeschichte*) Německé Karlovy univerzity (*Deutsche Karls-Universität*), jemuž bylo kolegiálně umožněno navštěvovat cyklus zdarma. To samé ovšem platilo také třeba o JUC. Bedřichu Hostičkovi, univerzitním studentovi (a pozdějším vězni poúnorového režimu, odsouzeném v roce 1950 v politickém procesu s Miladou Horákovou), jemuž bylo po 17. listopadu 1939 znemožněno dokončit vysokoškolské studium.⁷

Vzhledem k značnému zájmu bylo ještě na konci února 1940 rozhodnuto, že každá z přednášek bude proslovena dvakrát. Dne 27. února 1940 bylo rozesláno příslušné oznámení všem redakcím pražských listů, včetně německojazyčných novin *Der neue Tag*. Právě tehdy poprvé oficiálně zaznělo, že cyklus začne v pondělí 11. března 1940; noví zájemci se však měli přihlašovat již jen na přednášky plánované vždy na čtvrtek, tj. tři dny po první přednášce, a to za stejných podmínek jako účastníci pondělních přednášek, tj. s povinností uhradit účastnický poplatek 30 korun.⁸ Blížící se zahájení cyklu bylo poté připomenuto ještě několik dnů dopředu – dne 7. března 1940 bylo příslušné oznámení rozesláno opět redakcím všech pražských novin,⁹ den poté pak Jaroslav Böhm zaslal na stejné adresy obsáhlou anotaci úvodní přednášky s podrobnějšími informacemi o celém cyklu, a to se žádostí o zveřejnění v nedělních vydáních novin.¹⁰ A ve dnech 7. a 8. března 1940 o přednáškovém cyklu informoval dokonce Český rozhlas ve svém zpravodajství.¹¹

Přednáškový cyklus probíhal v prostorách tehdejšího sídla Archeologického ústavu v Lobkovickém paláci na Malé Straně. Byl zahájen v pondělí 11. března 1940 ve 20 hodin večer přednáškou *Diluvialní příroda a první lidé*, kterou proslovili Vlastislav Zázvorka a Jaroslav Böhm. Podle předem avizovaného plánu byla opakována tři dny poté, 14. března 1940.

V den následující po prvním proslovení úvodní přednášky (tj. 12. března 1940) zasilal Jaroslav Böhm pražskému Policejnímu ředitelství ke schválení písemnou podobu druhé plánované přednášky *Základy civilisace v českých zemích*, jež pojednávala o mladší době kamenné (vystoupit s ní měli Jiří Neustupný a Ivan Borkovský). A informaci o druhé přednášce cyklu, jež byla plánována na 18. března 1940, rozeslal

7 Soupis přihlášených účastníků (k 29. únoru 1940); MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99 (jde o „soupis účastníků ponděl. kurzu“; k tomuto seznamu je připojeno dalších pět jmen, přihlášených od 11. března do 6. května 1940).

8 Koncept dopisu Archeologického ústavu (J. Böhm) redakcím pražských novin (se zněním zprávy), 27. února 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99.

9 Koncept a kopie dopisu Archeologického ústavu (J. Böhm) redakcím pražských novin (se zněním zprávy), 7. března 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99.

10 Koncept a kopie dopisu Archeologického ústavu (J. Böhm) redakcím pražských novin (se zněním zprávy), 8. března 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99.

11 Koncept dopisu Archeologického ústavu (J. Böhm) Českému rozhlasu (se zněním zprávy), 6. března 1940 + dopis Českého rozhlasu Archeologickému ústavu, 9. března 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99.

také všem redakcím pražských novin.¹² Zdálo se, že zahájenému přednáškovému cyklu nic nestojí v cestě a jeho průběh bude hladký. V zákulisí se však mezitím schylovalo ke komplikaci.

Již 11. března 1940 se totiž z Úřadu říšského protektora obraceli na ministerstvo školství a národní osvěty (tj. na zřizovatele Archeologického ústavu), jemuž sdělovali, že se dozvěděli o přednáškovém cyklu, a kategoricky upozorňovali, že chtějí být informováni dopředu o obsahu každé z přednášek. Výslovně žádali o poskytování textů v dostatečném předstihu před jejich proslovením.¹³ Ministerstvu byl dopis doručen teprve za tři dny, 14. března 1940, a jeho úředníci začali neprodleně jednat. Ještě téhož dne byl na nově vzniklou situaci telefonicky upozorněn Jaroslav Böhm. Ten poté ještě v ten samý den (tj. 14. března 1940) oznamoval přihlášeným účastníkům cyklu poněkud eufemisticky, že následující přednáška plánovaná na 18. březen 1940 „*se z technických příčin nemůže konati*.“¹⁴ Jaroslav Böhm se kromě toho v tentýž den večer shodou okolností potkal s Hansem Reinholdem (subalterním úředníkem Úřadu říšského protektora, který měl ve své gesci mj. agendu související s archeologií) na společenském setkání se studenty prehistorického semináře (a jeho vedoucím Martinem Jahnem) z univerzity ve slezské Vratislavi, kteří tehdy pobývali v Praze. Jednání (resp. vzhledem k situaci spíše jen krátký rozhovor) mezi Böhmem a Reinholdem o přednáškovém cyklu, jež se tehdy odehrálo, přineslo jasné závěry. Dne 16. března 1940 předkládal Böhm prostřednictvím ministerstva první dvě přednášky v písemné verzi Úřadu říšského protektora, a to „*na základě ústní dohody*“ s Hansem Reinholdem v původním českém znění. Třebaže ministerstvo výslovně žádal o urychlené vyřízení celé záležitosti („*prosí AÚ. o laskavé urychlené vyřízení, aby přestávka v kursu nebyla příliš dlouhá*“), přednáškový cyklus musel být prozatím zastaven.¹⁵

Zhruba tři následující týdny se zřejmě nic nedělo, avšak na vině nebyly pouze průtahy v Úřadu říšského protektora, ale patrně také Böhmovo onemocnění. Teprve 9. dubna 1940 se totiž Jaroslav Böhm – po předchozím telefonickém rozhovoru – obracel na Hanse Reinholda a posílal mu text třetí přednášky. Netypické bylo, že s ním komunikoval přímo, nikoliv prostřednictvím ministerstva, jak bylo do té doby obvyklé vzhledem k platným úředním předpisům. Böhm se totiž snažil zrychlit komunikaci a pro svůj nestandardní způsob jednání si dopředu sjednal svolení ministerstva.¹⁶ Když ovšem během dalšího týdne nepřišla žádná odpověď, po dohodě s jedním z úředníků ministerstva školství a národní osvěty navštívil 16. dubna 1940 v Černínském paláci, sídle Úřadu říšského protektora, osobně Hanse Reinholda. Ten Böhmovi sdělil, že „*proti přednáškám dosud předloženým (II. hodina) ani proti osobám přednášejícím není námitek ani výhrad, takže kurs může být zahájen ihned*.“ Tři dny poté Reinhold hovořil s Böhmem telefonicky a podle Böhmovy rekapitulace sepsané pro ministerstvo „*slíbil mi (...) totéž pro*

12 Koncept dopisu Archeologického ústavu (J. Böhm) všem redakcím pražských novin (se zněním zprávy), 13. března 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99. Lze předpokládat, že obdobně v předstihu byla Policejnímu ředitelství v Praze zaslána také písemná podoba první přednášky, jak bylo ostatně stanoveno; příslušný průvodní dopis (jeho koncept či kopie) však není dochován.

13 Dopis Úřadu říšského protektora ministerstvu školství a národní osvěty, 11. března 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, spis čj. 35159/1940. Třebaže zdroj informace o přednáškovém cyklu není uveden, s největší pravděpodobností šlo o zprávu v denním tisku.

14 Koncept dopisu J. Böhma přihlášeným účastníkům kurzu, 14. března 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99.

15 Dopis J. Böhma ministerstvu školství a národní osvěty, 16. března 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, spis čj. 36798/1940 (viz též koncept tohoto dopisu v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99). Koncepty dopisů ministerstva školství a národní osvěty Úřadu říšského protektora, 16. března 1940 a 21. března 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, spisy čj. 35159/1940, 36798/1940. K ústní dohodě mezi Böhmem a Reinholdem o poskytnutí českých verzí přednášek došlo nepochybně právě 14. března 1940 večer při osobním setkání.

16 Koncept dopisu J. Böhma H. Reinholdovi, 9. dubna 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99 (v textu dopisu je zmíněno Böhmovo „*neočekávané ochuravění*“, které „*znemožnilo mi obstarati najednou všechny průpisy*“). Dopis J. Böhma ministerstvu školství a národní osvěty, 9. dubna 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, spis čj. 46605/1940.

hodinu III. a dále ještě, že vzhledem k odbornému rázu přednášek není již třeba, aby příště byly texty předem předkládány Úřadu říšského protektora ku nahlédnutí, s výjimkou textu přednášky VIII – Stěhování národů; Germáni, Avari, Slované – přednášející Dr. B. Svoboda a Dr. I. Borkovský. Tato přednáška má být na jeho přání včas předložena, což jsem mu slíbil na začátek května.¹⁷

Přerušovaný přednáškový cyklus se tudíž nyní mohl opět rozeběhnout, což bylo přihlášeným zájemcům v předstihu avizováno.¹⁸ Navíc 18. dubna 1940 byly redakcím pražských novin zaslány legitimace opravňující jejich zástupce k účasti na pondělních přednáškách.¹⁹ Druhá přednáška byla proslovena ve dnech 22. a 25. dubna 1940, více než měsíc po přerušení cyklu. Poté následovaly další přednášky podle původního harmonogramu, a to v týdenním rytmu, jakkoliv se ne vždy konaly v pondělí a ve čtvrtek (viz Příloha 1). Obecně přitom platilo, že jejich texty byly vždy dopředu zasílány pražskému Policejnímu ředitelství, jak bylo původně stanoveno, avšak v tomto případě šlo vsuktu o pouhou formalitu.²⁰

U přednášky o době stěhování národů, resp. Germánech, Avarech a Slované, jejíž text si výslovně vyžádal Hans Reinhold, však nastaly komplikace. Úřadu říšského protektora byla skutečně v předstihu předložena, ovšem její znění se setkala s nesouhlasem. Z Úřadu říšského protektora dne 5. června 1940 sděloval jeden z tamějších úředníků přímo Archeologickému ústavu, tj. Jaroslavu Böhmovi, písemně, avšak po předchozím telefonickém rozhovoru: „*Den Vortrag des Dr. Borkovský halte ich in der eingereichten Form nicht für geeignet. Meine Bedenken richten sich – von anderen Mängeln abgesehen – in erster Linie gegen die abermals von ihm vertretene, wissenschaftlich unhaltbare Theorie von der Herkunft der Slawen und von der Zeit ihres ersten Auftreten in Mitteleuropa.*“²¹ (Oživená) teorie o počátcích slovanského osídlení již v době kulturního komplexu lužických popelnicových polí, nedlouho předtím zveřejněná Ivanem Borkovským v knize definující tzv. keramiku pražského typu, byla evidentně výsostně politickou záležitostí (k aféře s Borkovského knihou *Staroslovanská keramika ve střední Evropě* viz naposledy Maříková-Kubková – Adámek 2023, 352–354). Paradoxní bylo, že příslušná přednáška byla (resp. měla být!?) poprvé proslovena již 3. června 1940. Z dochovaných pramenů nevysvítá, zda byla odložena. A není ani jasné, jakým způsobem organizátoři cyklu (a autoři přednášky) reagovali na výhrady z Úřadu říšského protektora, neboť podruhé byla tato přednáška na programu 6. června 1940. Zato poslední dvě přednášky, z nichž první pojednávala o počátcích české státnosti, již proběhly bez jakýchkoliv komplikací. Dne 20. června 1940 byl celý cyklus ukončen.

Když několik dnů poté Jaroslav Böhm shrnoval průběh a výsledky přednáškového cyklu, neskrýval uspokojení. Na celý cyklus se přihlásilo 65 platících účastníků, kromě nich navštěvovali některé z přednášek také další zájemci, kteří platili vždy po 3 korunách. Příjem ze vstupného nebyl zanedbatelný, neboť přesáhl 2100 korun. Z této sumy bylo možné vyplácet honoráře přednášejícím (po 50 korunách

17 Dopis J. Böhma ministerstvu školství a národní osvěty, 23. dubna 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, spis čj. 53333/1940 (viz též koncept tohoto dopisu v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99; viz rovněž kopii tohoto dopisu zaslou na vědomí Národnímu muzeu; Archiv NM, fond RNM, karton 149, složka IX/R). Viz rovněž dopisy Úřadu říšského protektora (A. Hansel) ministerstvu školství a národní osvěty (L. Šíp), 9. dubna 1940 a 7. května 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, spisy čj. 47049/1940, 61759/1940.

18 Koncept a kopie dopisu Archeologického ústavu redakcím pražských novin (se zněním zprávy), 17. dubna 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99.

19 Dopis Archeologického ústavu redakcím pražských novin, 18. dubna 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99. Pouze v tomto případě je k dispozici soupis novin, na něž byl dopis odeslán: *Národní listy, České slovo, Večerní České slovo, Venkov, Národní politika, Odpolední Národní politika, Národní práce, Odpolední Národní práce, Lidové noviny, Odpolední Lidové noviny, Lidové listy, Národní střed, Der Neue Tag.*

20 Viz kopie/koncepty průvodních dopisů Archeologického ústavu pražskému Policejnímu ředitelství v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99.

21 Dopis Úřadu říšského protektora (A. Hansel) Archeologickému ústavu (J. Böhm), 5. června 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99. Alfred Hansel byl tehdy nadřízeným Hanse Reinholda.

za první přednášku, po 25 korunách za druhou přednášku), odměny za promítání, obsluhu v šatně i běžnou režii. Průměrně prý každou přednášku navštívilo 50 osob.²²

3. Druhý cyklus: listopad–prosinec 1940

Když Jaroslav Böhm hodnotil v zmíněném dopise ministerstvu právě proběhnuvší cyklus přednášek, navrhol, že by bylo vhodné na něj navázat. Proto dodával: „*Poněvadž zájem projevený o kurs byl skutečně mimořádný a do ústavu došla řada písemných i ústních žádostí od posluchačů a členů Společnosti českých prehistoriků, rozhodl se Archeologický ústav, že bude na podzim letošního roku pořádati dva nové přednáškové kursy. První kurs byl by věnován praktickým otázkám archeologickým, tj. jakési prvě pomoci archeologické, metodice záchrany nálezů, jich výzkumu a zpracování. Druhý by návštěvníkům přednášek předvedl velké výkopy soustavně posledních let, vztahující se jak k výzkumu jednotlivých nalezišť, tak celých území nebo dob.*“²³ Původní představa z počátku roku 1940, která počítala s cyklem přednášek o pravěkých hradištích, byla nahrazena výrazně ambicióznějším projektem. Již z obecného rámce zformulovaného Böhemem je totiž vcelku zřejmé, že první z kurzů měl být zaměřen na principy a metody provádění terénních výzkumů, druhý kurz měl být věnován medailonům jednotlivých významných nalezišť a období.

První plánovaný kurz nakonec potkal jiný osud. Dne 8. srpna 1940 se totiž ministerstvo obrátilo (zřejmě nejen) na Archeologický ústav se záměrem „*konati příštího roku kursy, v nichž by se odborně připravovali příští úředníci služby památkové a musejní asi podobně, jako je dnes už obvyklé u služby archivní.*“ Žádalo proto, aby do konce září 1940 byly předloženy „*zdejšímu ministerstvu podrobné návrhy, jež by se týkaly jak časové délky kursů, tak i rozsahu a výběru látky.*“²⁴ Jaroslav Böhm na výzvu ministerstva reagoval zjevně po důkladném zvážení teprve před koncem stanovené lhůty, 26. září 1940. Ministerstvu navrhl komplexní a ucelený plán teoretického i praktického školení v archeologii: „*Nejlépe by bylo, kdyby předpokladem kursu bylo úplné vysokoškolské vzdělání. Poněvadž to však asi nebude možné, navrhuje Archeologický ústav, aby přístup do kursu byl až v VIII. semestru. Kurs svou povahou vyžaduje, aby se úměrně přihlíželo k jednotlivým vědám a k jejich praktickým potřebám.*“ Kurz měl být rozvržen do dvou tematických částí. V teoretické části se měly odehrát programy *Pravěký vývoj Čech a Moravy* („*se zvláštním zřetelem k určování nálezů a potřebě praxe*“) a *Historicko-archeologický vývoj Čech a Moravy* („*se zvláštním zřetelem k historickým výkopům*“). Praktická část měla mít šest programů: *Pomocné vědy výkopní, Vlastní techniky výkopní, Fotografie, Konservace terénní a laboratorní, Musejní práce a Zákony a předpisy*. Jaroslav Böhm poté dodával: „*Rozsah navrhované látky představuje 1 semestr o 24 hodinách týdně. Vhodnější by bylo rozvrhnutí látky na 2 semestry po 12 hodinách týdně. K návrhu je třeba podotknouti, že je vypracován na základě nabytých zkušeností a se zřetelem k dnešnímu stavu vědy. Jde o návrh, který nemá předchůdce ani období a směřuje k soustavnému vzdělání odborníků pro výkopy.*“²⁵ Ve své podstatě šlo o komplexní návrh výuky, která by umožnila absolventům získat znalosti potřebné k provádění terénních výzkumů a elementární

22 Dopis J. Böhma ministerstvu školství a národní osvěty, 25. června 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, spis čj. 85309/1940 (viz též koncept tohoto dopisu v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99). K účastníkům přednáškového cyklu viz soupis s 72 položkami, které však obsahují mj. instituce (Orientální a Slovanský ústav), resp. osoby, kterým byla umožněna návštěva zdarma. Viz Seznam adres účastníků přednáškového kurzu, nedatováno [1940]; tamtéž, inv. č. 100.

23 Dopis J. Böhma ministerstvu školství a národní osvěty, 25. června 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, spis čj. 85309/1940 (viz též koncept tohoto dopisu v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99).

24 Dopis ministerstva školství a národní osvěty Archeologickému ústavu, 8. srpna 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 106.

25 Dopis J. Böhma ministerstvu školství a národní osvěty, 26. září 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, spis čj. 124897/1940 (viz též koncept tohoto dopisu v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 106; viz též opis tohoto dopisu adresovaný prehistorickému oddělení Národního muzea; Archiv NM, fond RNM, karton 149, složka IX/R).

poznatky o pravěku, resp. počátcích dějin českých zemí. Ministerští úředníci se ovšem takovéto představy – a zjevného úmyslu suplovat univerzitní výuku oboru, jak tomu bezpochyby nasvědčovala poznámka o přístupu do kurzu v osmém semestru univerzitního studia – zřejmě zalekli. Dne 7. října 1940 byl Böhmuv dopis oficiálně vzat na vědomí a odložen *ad acta*.²⁶ Jeho vize se nerealizovala.

Nakonec se tudíž realizace dočkal pouze druhý z přednáškových cyklů avizovaných v červnu 1940, který byl opět koncipován jako výklady pro veřejnost, tentokrát s názvem *Nové objevy a nálezy*. K Archeologickému ústavu a Národnímu muzeu přibyla jako třetí organizátor Společnost českých prehistoriků. Náměty přednášek nezahrnovaly pouze středoevropský pravěk, neboť přinášely také exotická témata (viz Příloha 2). V předstihu bylo opět nutné získat povolení pražského Policejního ředitelství. Jaroslav Böhm v žádosti avizoval, že vždy v předstihu budou předkládány sylaby přednášek. A také souhrnně sděloval jména přednášejících (Karel Absolon, Jaroslav Böhm, Jan Eisner, Vojtěch Lesný, Jiří Malý). Zájemci se opět museli předem registrovat, účastnický poplatek za celý cyklus byl také nyní stanoven na 30 korun. Se zahájením se původně počítalo v poslední říjnový týden,²⁷ avšak tento termín nakonec nebyl dodržen. Na vině byly možná průtahy ze strany Policejního ředitelství, jemuž Jaroslav Böhm do datečně sděloval, že cyklus bude zahájen 14. listopadu 1940 a bude probíhat pravidelně v týdenním rytmu vždy ve čtvrtek (to však nebylo striktně dodrženo) opět v Lobkovickém paláci, tentokrát však od 19 hodin.²⁸ Oficiální povolení přitom bylo vystaveno teprve 26. listopadu 1940, tj. v době, kdy již cyklus probíhal.²⁹ Jaroslava Böhma v souboru přednášejících nahradil František Lexa s výkladem o starověkém Egyptu (viz Příloha 2).

Z dochovaných pramenů nevyplývá, zda také v tomto případě byly texty přednášek dopředu zasílány Úřadu říšského protektora (a zda vůbec Úřad říšského protektora o jejich zaslání žádal). Hned první přednáška, kterou proslovil Karel Absolon, však v zákulisí vyvolala nelibost, neboť – jak později uvedla Bezpečnostní služba (*Sicherheitsdienst*) – přednášející při svém výkladu ocenil polského prehistorika Józefa Kostrzewského (*Hlava 2022b*, 72, 76 – Příloha 1), který byl vzhledem ke svým názorům na počátky slovanského osídlení střední Evropy (a slavinitu kulturního komplexu lužických popelnicových polí) pro říšskoněmecké úřady *persona non grata* a na teritoriu někdejšího Polska po něm pátralo gestapo. K zásahu vůči přednáškovému cyklu ovšem nedošlo, *kauza* byla zřejmě pouze interně zdokumentována.

Když na počátku ledna 1941 Jaroslav Böhm shrnoval výsledek celého cyklu, uvedl, že jej navštěvovalo 25 stálých předplatitelů, kromě nich však jednotlivé přednášky zhlédli také další zájemci. První přednášku Karla Absolona prý dokonce navštívilo na 200 posluchačů. Příjem ze vstupného nebyl ani v tomto případě zanedbatelný (činil 1440 korun) a opět umožnil mj. vyplácení honorářů ve výši 250 korun za přednášku.³⁰

4. Třetí cyklus: březen–květen 1941

Záhy po skončení druhého cyklu přednášek začaly přípravy nové série vystoupení. Již na konci února 1941 Jaroslav Böhm posílal program nového cyklu o deseti přednáškách, ovšem se staronovým názvem *Nové objevy a nálezy*, pražskému Policejnímu ředitelství a žádal o svolení k jeho konání. Sděloval, že

26 Dopis J. Böhma ministerstvu školství a národní osvěty, 26. září 1940; NA, fond Ministerstvo školství, karton 3245, spis čj. 124897/1940 („Vzato na vědomí. Ad acta.“).

27 Koncept dopisu Archeologického ústavu (J. Böhm) Policejnímu ředitelství v Praze, 9. října 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100.

28 Kopie dopisu Archeologického ústavu (J. Böhm) Policejnímu ředitelství v Praze, 8. listopadu 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100.

29 Povolení pražského Policejního ředitelství není dochováno, je ovšem zmiňováno (s datem vystavení) např. v dopise Archeologického ústavu Policejnímu ředitelství v Praze, 4. prosince 1940; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100.

30 Dopis Archeologického ústavu (J. Böhm) pravěkému oddělení Národního muzea, 7. ledna 1941; Archiv NM, fond RNM, karton 153, složka IX/R (viz též koncept a kopii tohoto dopisu v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100). Jmenný seznam účastníků přednáškového cyklu není v tomto případě dochován.

cyklus začne ve čtvrtek 20. března 1941 a bude pokračovat v týdenním rytmu, ovšem s výjimkou Velikonoc. Tentokrát byly plánovány dvě série přednášek – první měla pojednávat o tématech z pravěké a raně středověké archeologie, námětem druhé z nich měla být historická naleziště raného a vrcholného středověku.³¹ Je zajímavé, že také v tomto případě byl cyklus povolen teprve v době, kdy již probíhal, tj. 8. dubna 1941. Policejní ředitelství přitom v tomto případě nestanovilo jako podmínku poskytování textů či sylabů přednášek, přesto však byly v předstihu zaslány.³² Iniciativa byla rovněž v tomto případě na straně Jaroslava Böhma, který přizval ke spolupráci nejen Národní muzeum a Společnost českých prehistoriků, ale také Archeologickou komisi České akademie věd a umění.³³

Přednášky probíhaly ve čtvrtek od 19 hodin, opět v tehdejší sídle Archeologického ústavu v Lobkovickém paláci na Malé Straně. S jednotlivými přednášejícími bylo jejich zapojení dohodnuto kupodivu teprve na přelomu února a března 1941. Ani v tomto případě není zřejmé, zda byly texty či sylaby přednášek dopředu zaslány Úřadu říšského protektora (a zda vůbec Úřad říšského protektora o jejich zaslání žádal). Zájemci se také nyní museli registrovat dopředu v Archeologickém ústavu, přičemž museli složit účastnický poplatek – absolventi všech přednášek 35 korun, absolventi pouze jedné ze dvou sérii 25 korun; na jednotlivou přednášku platilo vstupné 5 korun. Cyklus byl opět účinně propagován v denním tisku a probíhal zřejmě bez jakýchkoliv komplikací dle stanoveného plánu a harmonogramu mezi 20. březnem a 29. květnem 1941, kdy byl ukončen.

Po polovině června 1941 Jaroslav Böhm sděloval spoluorganizátorům výsledek. Na celý cyklus se tentokrát přihlásilo 41 zájemců, k tomu ještě jeden pouze na řadu pravěkou a dva na řadu historicko-archeologickou. Kromě toho však řada zájemců navštěvovala jednotlivé přednášky. Také v tomto případě šlo o značný příjem – celkem bylo vybráno 2476 korun. Větší zájem byl o přednášky z historicko-archeologické série, které navštívilo zhruba 650 posluchačů, zatímco pravěkou sérii navštívilo jen asi 400 zájemců.³⁴

5. Závěrem...

Tři přednáškové cykly o archeologii z let 1940–1941 představovaly počín, který v době omezování české vědy a kultury vycházel vstříc vzedmuté vlně zájmu o národní historii. Stojí za pozornost, že při něm od počátku spojily své síly instituce, jejichž vztahy nebyly v předchozích letech vždy harmonické – Národní muzeum a Archeologický ústav. Z pohledu Jaroslava Böhma, který byl nepochybně jejich (hlavním) iniciátorem i organizátorem, šlo přitom o součást dlouhodobější koncepce činnosti Archeologického ústavu, zformulované precizně v písemné podobě na počátku roku 1940. Jejich ukončení v polovině roku 1941 Jaroslav Böhm v poválečné reflexi zdůvodnil jazykovým nařízením o německé úřední řeči: „*Nařízením o německé úřední řeči byla tato činnost úmyslně uzavřena, aby přednášky nemusely být německé.*“³⁵ Skutečným důvodem však podle mého soudu byla spíše výrazná změna celkové politické situace, jež nastala po příchodu Reinharda Heydricha 27. září 1941 do Protektorátu Čechy a Morava na post zastupujícího říšského protektora. Vyhlášení *civilního stavu výjimečného* (tj. stanného práva) následující den, jenž v Praze trval až do 20. ledna 1942, totiž aktivity tohoto typu znemožnilo. Nástup Emanuela Moravce do čela ministerstva školství a národní osvěty v souvislosti s jmenováním

31 Koncept dopisu Archeologického ústavu (J. Böhm) Policejnímu ředitelství v Praze, 27. února 1941; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100.

32 Dopis (vyplněný tiskopis) Policejního ředitelství v Praze Archeologickému ústavu, 8. dubna 1941; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100. Viz též korespondenci k sylabům přednášek; tamtéž.

33 Viz příslušnou korespondenci uloženou v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100.

34 Kopie dopisů Archeologického ústavu (J. Böhm) Společnosti českých prehistoriků a Archeologické komisi České akademie věd a umění, 19. června 1941 + koncept dopisu Archeologického ústavu Národnímu muzeu, 17. června 1941; MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100.

35 Dodatek k curriculum vitae, 28. srpna 1945 (J. Böhm); NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 8, složka Jaroslav Böhm, spis čj. 166335/1946, fol. 15.

nové protektorátní vlády 19. ledna 1942 pak fakticky výrazně omezil záštitu, kterou do té doby ministerstvo Archeologickému ústavu (a Jaroslavu Böhmovi) pro jeho iniciativy poskytovalo. Definitivní konec autonomním aktivitám Archeologického ústavu znamenala tzv. Heydrichova správní reforma, spojená s dosazením říšskoněmeckých úředníků do struktur jednotlivých protektorátních ministerstev v průběhu roku 1942.

Ze stručně představeného příběhu přednáškových cyklů stojí podle mého soudu za pozornost dva aspekty. Prvním z nich je zásah Úřadu říšského protektora do sotva zahájeného prvního cyklu přednášek v březnu 1940, motivovaný snahou získat kontrolu nad jejich obsahem. Když však tamější úředníci zjistili, že jde o ryze odborná témata, proti pokračování nic nenamítali. Jejich speciální zájem vyvolala pouze přednáška o době stěhování národů a počátcích slovanského osídlení, kterou si výslovně vyžádali v písemné podobě před jejím proslovením. Domnívám se, že primárně nešlo o reakci na jméno jednoho z přednášejících – Ivan Borkovský byl totiž jedním z autorů v pořadí druhé přednášky (o neolitu), jejíž text byl v dubnu 1941 bez problémů schválen. Směrodatné bylo totiž prezentované téma. Kritika obsahu přednášky nemířila ani tak proti konkrétní osobě, ale (především) proti předloženým tezím, jež operovaly s myšlenkou etnické kontinuity mezi kulturním komplexem lužických popelnicových polí a horizontem památek tzv. pražského typu.

Druhým z pozoruhodných aspektů je jeden z přednáškových cyklů plánovaných v červnu 1940, který se nakonec nerealizoval. Jaroslav Böhm jej sice na konci září 1940 zformuloval do ucelené podoby, byť ovšem s odlišným záměrem. Zatímco v původní podobě mělo jít o cyklus určený pro širokou veřejnost, v nové verzi měl být ve výsledku omezen na potenciální spolupracovníky Archeologického ústavu s nedokončeným univerzitním vzděláním. V podstatě měl suplovat výuku terénní teorie a praxe, zneemožněnou uzavřením českých vysokých škol 17. listopadu 1939. Záměr však skončil neúspěšně, na ministerstvu školství a národní osvěty se Böhmov plán patrně zalekli a uložili ho raději *ad acta*. Novinkou přitom nebyl samotný záměr, k němuž lze nalézt v českých zemích paralely z předchozích let, ale jeho ucelená koncepce provázaná s univerzitním studiem. Namátkou Otto Tschakert a Helmut Preidel pod záštitou Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu (*Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei*) v srpnu 1925 uskutečnili týdenní kurz terénní teorie a praxe pro zájemce z řad veřejnosti (*Rypka 2025*, 195–198, obr. 14–16). A činovníci Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci se v roce 1937 pokoušeli (ovšem patrně neúspěšně) o konání dvoudenního kurzu terénní archeologie na Moravě, přičemž se zaštiťovali Jaroslavem Böhmem; ten však o jejich tehdejší záměru patrně nevěděl (*Hlava 2023b*, 350–351).

Přednáškové cykly z let 1940–1941 nelze nevidět také bez souvislosti s dalšími obdobnými aktivitami Archeologického ústavu (a Jaroslava Böhma) směřovanými v prvních protektorátních letech k veřejnosti. Již v prosinci 1939 byl Jaroslav Böhm osloven Zdeňkem Wirthem, předsedou Klubu Za starou Prahu (a až do konce roku 1938 všemocným vládcem osvětového odboru ministerstva školství a národní osvěty) s nabídkou vystoupit s přednáškou na téma *Nálezy a výkopy* v Českém rozhlasu. Mělo jít o součást cyklu patnáctiminutových dialogů o ochraně památek, jejichž realizace byla dohodnuta. Třebaže Jaroslav Böhm souhlasil, jeho vystoupení se nakonec (patrně) nerealizovalo. Cyklus čtyř přednášek pod názvem *Chraňme památky české minulosti* proběhl od ledna do března 1941 zřejmě bez Böhmovy účasti (*Pánek 2024*, 207, 216).³⁶ Na přelomu let 1940 a 1941 se však vysílaly dvě rozhlasové relace s výklady Jaroslava Böhma, jež byly součástí cyklu *Čechy na úsvitě dějin*, který patrně připravil samostatně právě on. První s názvem *Objevuje se lid páskové keramiky* se uskutečnila v září 1940, druhá pojmenovaná *Lid doby bronzové* zazněla v závěru ledna 1941 (*Pánek 2024*, 210, 217).³⁷ A pominout nelze třeba ani Böhmu výrazný podíl na organizaci přednášky Bedřicha Hrozného, rektora Univerzity Karlovy, s názvem *O nejstarším stěhování národů a záhadě kultury protoindické*, pojaté jako tradiční rektorská před-

36 Viz dopis Klubu Za starou Prahu J. Böhmovi, 22. prosince 1939 (s konceptem odpovědi J. Böhma z 10. ledna 1940); MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99. Podle dopisu Klubu Za starou Prahu mělo jít původně o cyklus šesti přednášek.

37 K druhé přednášce viz záznam Středoevropské výstřižkové kanceláře „Argus“ z 29. ledna 1941 v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100.

náška. Byla proslovena dvakrát, a to ve dnech 8. a 16. prosince 1940 v sále Městské knihovny, oficiálně mimo rámec tehdy probíhajícího archeologického přednáškového cyklu *Nové objevy a nálezy*. Ostatně byla přístupná jen pro zvané.³⁸

Příloha 1: Program přednáškového cyklu *Pravěké dějiny Čech a Moravy*, březen–červen 1940
(MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 99)

- (1) 11. března/14. března 1940: Vlastislav Zázvorka, Jaroslav Böhm – *Diluviální příroda a první lidé /Paleolit/*
- (2) 22. dubna/25. dubna 1940: Jiří Neustupný, Ivan Borkovský – *Základy civilizace v českých zemích /Mladší doba kamenná/*
- (3) 29. dubna/3. května 1940: Ivan Borkovský, Jiří Neustupný – *První stěhování národů /Mladší doba kamenná/*
- (4) 6. května/9. května 1940: Jiří Neustupný, Jaroslav Böhm – *Počátky doby bronzové*
- (5) 14. května/16. května 1940: Jan Filip, Jaroslav Böhm – *Lid polí popelnicových*
- (6) 20. května/24. května 1940: Jan Filip, Jaroslav Böhm – *Rozkvět doby železné*
- (7) 27. května/30. května 1940: Rudolf Turek, Bedřich Svoboda – *Keltové a Germáni*
- (8) 3. června/6. června 1940: Bedřich Svoboda, Ivan Borkovský – *Stěhování národů /Germáni – Avari – Slované/*
- (9) 10. června/13. června 1940: Jan Filip, Rudolf Turek – *České země na úsvitě dějin*
- (10) 17. června/20. června 1940: Jiří Neustupný, Jan Filip, Jaroslav Böhm – *Pravěk a přítomnost /Prameny poznání. – Dědictví pravěku. – Závěr/*

Příloha 2: Program přednáškového cyklu *Nové objevy a nálezy*, listopad–prosinec 1940
(MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100)

- (1) 14. listopadu 1940: Karel Absolon – *Diluviální lovci mamutů na Moravě*
- (2) 21. listopadu 1940: Jiří Malý – *Nové objevy nejstaršího člověka a jeho předchůdců*
- (3) 28. listopadu 1940: Vojtěch Lesný – *Nové archeologické objevy v Indii*
- (4) 4. prosince 1940: František Lexa – *Egypt v době předhistorické a počátcích doby historické*
- (5) 12. prosince 1940: Jan Eisner – *Pohřebiště v Děvínské Nové Vsi a problém Avarů*

Příloha 3: Program přednáškového cyklu *Nové objevy a nálezy*, březen–květen 1941
(MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100)

Řada pravěká

- (1a) 20. března 1941: Václav Čihař – *Indoevropané ve světle současné lingvistiky*
- (2a) 3. dubna 1941: Josef Skutil – *Otázky evropského mesolitu*
- (3a) 24. dubna 1941: Jaroslav Böhm – *První městské civilizace v pravěké Evropě*
- (4a) 8. května 1941: Bedřich Svoboda – *IV. až VI. století v Čechách ve světle nových výzkumů*
- (5a) 22. května 1941: Rudolf Turek – *Nové výsledky výzkumu hradištních mohyl*

Řada historicko-archeologická

- (1b) 27. března 1941: Karel Guth – *Archeologický výzkum pražského Hradu*
- (2b) 17. dubna 1941: Gustav Skalský – *Mince jako historický pramen*
- (3b) 1. května 1941: Václav Mencl – *Výzkum hradu v Dražicích a problém gotického hradu*
- (4b) 16. května 1941: Oldřich Stefan, Ivan Borkovský – *Dva české kláštery – klášter Sázavský a klášter blahoslavené Anežky*
- (5b) 29. května 1941: Karel Guth – *Klášter Ostrov*

38 Příslušné dokumenty jsou uloženy v MÚA AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 9, inv. č. 100. K charakteru přednášky viz Dodatek k curriculum vitae, 28. srpna 1945 (J. Böhm); NA, fond Ministerstvo školství a kultury – osobní, karton 8, složka Jaroslav Böhm, spis čj. 166335/1946, fol. 15.

Literatura

- Hlava, M. 2017: Jaroslav Böhm a Lothar Zotz. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. *Archeologie ve středních Čechách* 21, 17–45.
- Hlava, M. 2022a: K počátkům Státního archeologického ústavu: Addenda et corrigenda. *Archeologie ve středních Čechách* 26, 49–68.
- Hlava, M. 2022b: Posudky Bezpečnostní služby (*Sicherheitsdienst*) na české prehistoriky. Ke konstituování Badatelské rady pro pravěk (*Forschungsrat für Vorgeschichte*) v letech 1940–1942. *Archeologie ve středních Čechách* 26, 69–78.
- Hlava, M. 2023a: Posudky Lothara Zotze z roku 1942 o Janu Eisnerovi a Janu Filipovi. K dějinám české univerzitní archeologie v Praze v letech 1939–1942. *Archeologie ve středních Čechách* 27, 89–104.
- Hlava, M. 2023b: Jaroslav Böhm a olomoucká archeologie. *Archeologie ve středních Čechách* 27, 343–358.
- Hlava, M. 2024: Josefina Schubert-Kollmannová a archeologie v českých zemích. *Archeologie ve středních Čechách* 28, 65–77.
- Maříková-Kubková, J. – Adámek, F. 2023: Ivan Borkovský. Archeolog mezi legendou, dvěma světovými válkami a dvěma totalitními režimy. In: P. Kalábková – P. Kostrhun – M. Hlava (eds.), Innocenc Ladislav Červinka a jeho doba. Sborník příspěvků z konference Dějiny archeologie v českých zemích a na Slovensku, Olomouc, 13.–15. září 2022. Sborníky z konferencí Filozofické fakulty – svazek 1. Olomouc, 343–363.
- Pánek, T. 2024: Kleió v bouři. České dějepisectví a jeho soupeři i spojenci v letech 1938–1945. *Edice Historické myšlení – svazek 96*. Praha.
- Rypka, L. 2025: Dr. Gustav Guth – polozapomenutý amatérský archeolog a jeho působení v ústeckém Městském muzeu (1924–1927). In: J. Blažek – P. Kostrhun – M. Hlava a kol., *Archeologie ve jménu národa a vlasti*. Brno – Most, 181–207.
- Sklenář, K. 2018: František Petera Rohoznický – první archeolog Prahy. *Archaeologica Pragensia* 24, 7–166.
- Sklenář, K. 2020: *Archeologie v Čechách v období romantismu (1802–1868)*. Od Josefa Dobrovského po Jana Erazima Vocela. *Fontes Archaeologici Pragenses – Volumen 47*. Pragae.
- Starcová, M. 2019: Za okupace [StAÚ v letech 1939–1945]. In: M. Kuna – M. Starcová – J. Maříková-Kubková a kol., *Sto let v archeologii. Objevy, nálezy a expedice Archeologického ústavu v Praze 1919–2019*. Praha, 68–69.
- Starcová, M. 2023: Jaroslav Böhm a Niederlova koncepce Státního archeologického ústavu. In: P. Kalábková – P. Kostrhun – M. Hlava (eds.), Innocenc Ladislav Červinka a jeho doba. Sborník příspěvků z konference Dějiny archeologie v českých zemích a na Slovensku, Olomouc, 13.–15. září 2022. Sborníky z konferencí Filozofické fakulty – svazek 1. Olomouc, 365–395.

Vorlesungsreihen zur Archäologie aus den Jahren 1940 und 1941.

Ein Kapitel aus der Geschichte des Staatlichen Archäologischen Instituts

Zu den Tätigkeiten, die sich an die Öffentlichkeit richten, gehörten schon immer Vorlesungen, deren Aufgabe war es, das Publikum mit verschiedenen Themen vertraut zu machen. Eine spezifische Kategorie stellen die Vorlesungsreihen mit einem einheitlichen Konzept dar. Dieser Aufsatz widmet sich drei Vorlesungsreihen aus den Protektoratsjahren 1940 und 1941 und konzentriert sich auf deren Vorbereitung und Verlauf. In der Zeit, in der die tschechische Wissenschaft und Kultur eingeschränkt waren, war dies eine der charakteristischen Aktivitäten, die auf das wachsende Interesse an der Nationalgeschichte unterstützend reagierte. Erwähnenswert ist auch, dass dabei von Anfang an zwei Institutionen zusammengearbeitet wurden, deren Beziehungen in den vergangenen Jahren nicht immer harmonisch waren: das Nationalmuseum (bzw. seine prähistorische Abteilung unter der Leitung von Jiří Neustupný) und das Archäologische Institut (vertreten durch den Direktor Jaroslav Böhm). In der vorhandenen Literatur, die sich der Geschichte der Archäologie in den böhmischen Ländern widmet, werden diese Vorlesungsreihen kurz erwähnt (*Hlava 2022b*, 72, Anm. 12; *derselbe 2023a*, 95; *Starcová 2023*, 385), aber eine nennenswerte Aufmerksamkeit wurde ihnen bisher nicht geschenkt.

Die erste Vorlesungsreihe mit dem Titel *Vorgeschichte Böhmens und Mährens* bestand aus zehn Vorträgen, die alle ur-, vor- und frühgeschichtlichen Epochen vom Paläolithikum bis zum Frühmittelalter

in chronologischer Reihenfolge darstellten (Příloha 1). Die Vorlesungsreihe wurde offiziell genehmigt und begann am 11. März 1940 am damaligen Sitz des Archäologischen Instituts im Palais Lobkowitz auf der Prager Kleinseite. Sie musste jedoch kurz darauf aufgrund einer Intervention des Amtes des Reichsprotectors abgebrochen werden und konnte erst am 22. April 1940 fortgesetzt werden. Abgeschlossen wurde sie im Juni 1940.

Diese Vorlesungsreihe war erfolgreich, sodass Jaroslav Böhm unmittelbar nach deren Abschluss schon für den Herbst 1940 die Veranstaltung zweier weiterer Vorlesungsreihen plante. Die erste von ihnen sollte sich der Theorie und Praxis der archäologischen Ausgrabungen widmen, die zweite Vorlesungsreihe sollte die wichtigsten archäologischen Ausgrabungen der letzten Jahre vorstellen. Im November und Dezember 1940 wurden nur fünf Vorträge der Reihe *Neue Entdeckungen und Funde* gehalten (Příloha 2). Dieser Vorlesungsreihe folgte dann im März bis Mai 1941 eine Reihe von zehn Vorträgen der gleichnamigen Reihe. Thematisch befassten sie sich mit der Vorgeschichte und dem Mittelalter (Příloha 3).

Übersetzt von *Jana Kličová*